

MEDICINSKA FAKULTETEN

Lunds universitet

**Institutionen för hälsa, vård och samhälle
Sektionen för arbetsterapi och gerontologi**

Färg och form med egen kraft

Upplevelser av hantverksaktivitet hos personer med neurologiska skador

Författare: Ingrid Broberg

Handledare: Marianne Granbom

Januari 2006

Kandidatuppsats

Adress: Sektionen för arbetsterapi, Box 157, S-221 00 Lund

MEDICINSKA FAKULTETEN

Lunds universitet

Institutionen för hälsa, vård och samhälle Sektionen för arbetsterapi och gerontologi

2007-12-20

Färg och form med egen kraft

Upplevelser av hantverksaktivitet hos personer med neurologiska skador

Ingrid Broberg

Hantverk har försvunnit mer och mer inom arbetsterapin och speciellt inom somatisk verksamhet. Frågan är om dessa aktiviteter behövs och om de fyller en viktig funktion i dag. Syftet med uppsatsen var att ta reda på hur personer med neurologiska funktionshinder upplever meningsfullheten med hantverksaktiviteter. Fyra deltagare i en dagverksamhet intervjuades med hjälp av en egenkonstruerad semistrukturerad intervjuguide. Alla respondenterna upplevde att de hade förändrat sin person, sina relationer samt aktiviteter i vardagen i och utanför verksamheten på ett för dem mycket positivt sätt. Deras vardag hade blivit mer meningsfull. Samtliga upplevde också att hantverksaktiviteterna hade en betydande del i dessa rehabiliterande förändringar. Resultatet bekräftar gamla och nyare teorier och även tidigare forskning som dock är mycket sällsynt. Mer forskning behövs i olika slags hantverks betydelse för olika individer. Hantverk är kanske på väg tillbaka.

Nyckelord: Hantverk, skapande, färg och form, neurologiska sjukdomar.

Kandidatuppsats
Sektionen för arbetsterapi, Box 157, S-221 00 Lund

Förord

Jag är mycket glad och tacksam för att ha fått intervjua personerna som ingick i studien och för personalen som tjänstvilligt ställde upp. Jag vill också tacka min handledare, Marianne Granbom, för hennes hjälp och engagemang, Ida Dahlström för god hjälp med litteratur och Birgitta Westberg för tips på verksamheter.

Innehållsförteckning

1 Bakgrund	1
1.1 Meningsfulla aktiviteter och arbetsterapi	1
1.2 Upplevelser i aktivitet och hälsa	2
1.3 Upplevelse av delaktighet och hälsa	3
1.4 Estetik och hälsa	3
1.5 Skapande aktiviteter och hälsa	3
1.6 Hantverk fram till idag	4
1.7 Meningsfullheten med hantverk	5
1.8 Neurologiska skador samt aktivitet och delaktighet	6
1.9 Dagverksamhet	7
2 Syfte	8
3 Metod	8
3.1 Beskrivning av verksamheten	9
3.2 Urvalskriterier	9
3.3 Metod för insamling av data	10
3.4 Procedur	10
3.5 Analys av informationen	11
3.6 Etiska överväganden	12
4 Resultat	12
4.1 Upplevelser under hantverksaktiviteterna	12
4.2 Förändrade upplevelser efter hantverksaktiviteterna	14
4.3 Hantverksaktivitetens betydelse	17
5 Diskussion	18
5.1 Metoddiskussion	18
5.2 Resultatdiskussion	20
5.3. Slutsats och nya frågor	25
Referenser	26
Bilagor	31
Bilaga 1: Intervjuguide	31

Med tidigare erfarenhet av skapande metoder och däribland många hantverk har jag ofta funderat på och vad som motiverar människor till att skapa med händerna. För mig har dessa aktiviteter alltid varit viktiga och de var också vad jag förknippade med arbetsterapi innan jag började på utbildningen. Dessa aktiviteter har dock försvunnit på många ställen inom somatisk vård. Vad som är meningsfulla aktiviteter är omdiskuterade och aktuella frågor men det finns mycket lite forskning i området. Varför kan inte fler få känna på den i mitt tycke ibland euforiska glädjen, trösten och den helande kraften i dessa aktiviteter? Behövs de idag och kommer de kanske tillbaka?

1. Bakgrund

1.1 Meningsfulla aktiviteter och arbetsterapi

Arbetsterapi bygger på grundsynen att människan mår bra av att vara aktiv och vill stimulera till och möjliggöra egen aktivitet. Enligt arbetsterapeutisk teori har människan en inneboende kraft att kunna påverka sin hälsa och välbefinnande och först när klienten är motiverad har behandlingen god chans att bli riktigt lyckad (Kielhofner, 2004). Aktivitet, som det definieras inom arbetsterapi, har mening för individen och själva utförandet är beroende av en komplicerad dynamisk samverkan mellan personen, olika faktorer i den omgivande miljön och tidsaspekter (Christiansen & Baum, 2005). Det tycks vara ett paradigmskifte som ger meningsfulla aktiviteter större potential och att uppmuntra till hälsa istället för att vårda är tendensen (Gruhl, 2005). Detta att ta reda på vad aktiviteter har för mening för individen har vunnit uppmärksamhet på sista tiden men det är fortfarande ett utforskat område (Persson, 2001). En aktivitet är meningsfull när den hjälper patienten att uppnå personliga mål och ökar dennes känsla av kompetens och kunnande inom egenvård, arbete och rekreation (Bruce & Borg, 1993). Det är viktigt med en balans mellan dessa olika sorters aktiviteter samt vila för att vi skall må bra (Kielhofner, 2004; Wilcock, 1998).

1.2 Upplevelser i aktivitet och hälsa

Aktivitet och upplevelsen av aktivitet är båda viktiga för hälsa och välbefinnande (Wilcock, 1998). För att kunna förstå hur man kan skapa hälsa måste vi veta mer om hur individer upplever meningsfullheten med aktiviteter (Persson, 2001). Den arbetsterapeutiska teorin Value Dimensions, Meaning, and Complexity in Human Occupation, ValMO, vill att vi bör dela in aktiviteter efter hur individen upplever värden och syften med dessa. De betonar att lek är en egen kategori som bör lyftas ur begreppet rekreation eftersom den upplevs på ett annat sätt. Samma aktivitet kan upplevas som vilken som helst eller flera av dessa kategorier eller flera samtidigt beroende på individens upplevelser vid olika tillfällen (Persson, Erlandsson, Eklund & Ivarsson, 2001). Att kropp och själ hänger ihop och påverkar varandra visste redan de gamla grekerna och vi behöver en balans mellan intellektuella utmaningar, spirituella och emotionella upplevelser samt avkoppling (Wilcock, 1998). Aktivitet öppnar dörren mellan de inre och de yttre domänerna av oss själva (Hasselkus, 2002).

Undersökningar har visat att emotionella upplevelser i aktivitet och speciellt lyckliga sådana är viktigt för välbefinnandet (Lo & Zemke, 1997). Att kunna få leva ut i aktiviteter och få använda sina sinnen så att de inte depraveras och förloras är viktigt annars kan man bli deprimerad menar Wilcock (1998). Stimuli och chans till förändring är därför viktigt.

Aktivitet är en syntes av att göra, vara och att bli enligt Wilcock (1998). Det är viktigt att ha en känsla av att man kan utvecklas och bli någon och den är beroende av att göra och vara enligt Hasselkus (2002). Om det inte kan uppfyllas är känslan att vara någon och att kunna uppleva något viktigt för att ha ett värdigt liv. Aktivitet i sig är en bekräftelse på att man finns till och vem man vill vara och bli både för en själv och för andra menar hon vidare.

När är vi som lyckligast i en aktivitet? Liksom kärlek sägs vara kemi kan begreppet ”flow” liknas vid kemin mellan människan och aktiviteten. När graden av uppgiftens utmaning matchar personens förmåga uppstår upplevelse av flow och naturlig motivation att utföra dem. Detta tillstånd kräver mycket uppmärksamhet och kan absorbera personen totalt (Csikszentmihalyi, 1996). Även vardagliga aktiviteter som inte kräver så mycket av oss är meningsfulla (Christiansen & Baum, 2005). Att kunna delta i dagliga aktiviteter är nyckelingrediens till välbefinnande och det ger också en autentisk känsla av att finnas i världen enligt Hasselkus, (2002).

1.3 Upplevelse av delaktighet och hälsa

Människan är en social varelse och undersökningar har visat att social gemenskap är en av de viktigaste faktorerna som ger välbefinnande (Medin & Alexandersson, 2002). Att känna delaktighet kan också vara att känna sig som en del i en kultur (Hasselkus, 2002). Att uppleva spiritualitet när man utför en aktivitet gör att vi känner sammanhang med något större än oss själva. Med spiritualitet kan menas att vara närvarande i det man gör. Vanor, rutiner och ritualer är viktigt för vårt välbefinnande och för vår känsla av att tillhöra något större, vår kultur (Hasselkus, 2002).

1.4 Estetik och hälsa

Estetik påverkar människor och många rön har visat att rum, färger och konst har stor inverkan på hur människor känner sig och hur patienter tillfrisknar (Wikström, 2003). Antroposoferna har tagit fasta på detta om estetikens helande kraft och använder det i både arkitektur, färg och skapande aktiviteter i sin sjukvård menar Ambjörnsson et al. (2004). Estetik är kommunikation mellan känsla och tanke (Wikström, 2003).

1.5 Skapande aktiviteter och hälsa

Människor har skapat med sina händer i alla kulturer i alla tider och Wilcock (1998) menar att vi har ett inbyggt behov av att skapa saker och att kunna påverka vår omgivning. Skapande processer engagerar hela kroppen och stimulerar såväl tanke och känsla som fantasi och handling. Detta totala engagemang av alla sinnen kan göra att den involverade kan glömma bort sig själv och tiden. Att skapa är en form av lek och lek är lustfyllt. Vuxna har lättare att leka om det leder fram till någon produkt eller upplevelse som kan delas av andra. Skapande aktiviteter kan göra så att vi kan se lösningar på problem och se positivt på framtiden. Att leka är något av det mest allvarliga vi kan ägna oss åt (Englund, 2004). I en studie med en skapande aktivitet där elva friska kvinnliga deltagare ingick ansåg samtliga att aktiviteten bidrog till bättre välbefinnande (Scheerer, Cahill, Kirby & Lane, 2004). För dem var det viktigt att få en känsla av kontinuitet eftersom de kunde föra vidare egna upplevelser från barndomen till andra i hantverket att dekorera tårtor. Detta stärkte deras identitet. Att visa omtanke till andra och få uppskattning tillbaka var också viktiga drivkrafter samt att få uppleva ”flow”. I Johanssons och Nilssons (2004) studie uppfattades aktiviteten vävning som

betydelsefull på flera sätt av strokepatienter. De förbättrade bland annat fysiska funktioner, självförtroende och koncentration.

Inom arbetsterapin skiljer man på tre former när det gäller skapande aktiviteter (Levine, 1987; Tollén, 1993). Skapande aktivitet som

1. har inriktningen hantverk dvs nyttoprodukter som kläder, ljusstake, smörkniv och lerskål.
2. har ett estetiskt värde tex en tavla, collage, skulptur.
3. används som verbal och icke verbal kommunikation genom tex bild.

1.6 Hantverk fram till idag

Nyttoaspekten, att produkten går att känna igen samt manifestationen av skicklighet är faktorer som utmärker hantverk enligt Fidler & Velde (1999). Skillnaden mellan konst och hantverk är ändå diffus (Fidler & Velde, 1999; Snidare, 2005).

Hantverk har sedan arbetsterapiens begynnelse använts inom habilitering och rehabilitering (Tollén, 1993; Turner et al, 2002). Denna första behandlingsmetod som arbetsterapeuter använde sig av byggde på sociala teorier som ”the Art and Crafts movement” och ”Moral treatment” och de flesta arbetsterapeuter var konstnärliga på något sätt (Friedland, 2003). Hantverk har dock försvunnit mer och mer inom arbetsterapi (Drake, 1999). Under 1990-talet försvann hantverket på de flesta sjukhus i Sverige och arbetsterapeuter hade svårt att försvara det eftersom de saknade evidens och teorier berättar Wallgren i tidskriften *Arbetsterapeuten* (2006) i artikeln ”Den skapande aktiviteten”. I takt med att vårdtiderna blev kortare och ädelreformen gjorde att många arbetsterapeuter flyttade ut i kommunerna koncentrerade sig arbetsterapeuterna på klienternas egenvård och andra aktiviteter i hemmen. Holder (2001) menar att arbetsterapeuter ofta skäms numera för att använda hantverk och att yngre arbetsterapeuter inte känner sig säkra på att använda dem eftersom de inte fått lära sig dem i samma utsträckning som de äldre i utbildningen. Äldre arbetsterapeuter minns ofta hur hantverket under den reduktionistiska perioden fick en prägel av träning för tränings skull eller enbart tidsfördriv vilket gav det dåligt rykte (Turner, Foster & Johnson, 2002). Drake (1999) menar att hantverk mer har fått innebörden av fritidsaktivitet än arbete idag och att den inte ansetts tillräckligt vetenskaplig i och med att diagnostik och behandlingsmetoder utvecklats. Fritidsaktiviteter har inte haft samma status som arbete enligt Wilcock (1998) och alltför lite forskning finns i området. Hantverk behövs ändå i både somatisk och psykiatrisk

vård menar Holder (2001). Det har på senare tid uppmärksammats att kultur är viktigt i vården och andra yrkesgrupper har anammat idéer om att ta med det i behandling (Lane, 2006; Statens folkhälsoinstitut, 2005:23). Wallgren hävdar att hantverksaktiviteter är på väg tillbaka i arbetsterapin och det i form av skapande aktivitet. Hon anser att det är uppenbart att patienter har nytta av behandlingen och att arbetsterapeuter ser nytta av den i form av både bättre bedömningar och behandlingar. Wallgren har mest använt den på smärtpatienter där den stärker patientens egen tro på sin förmåga. Hantverket har dock ändrat karaktär och halvfabrikaten har rensats ut och ersatts av annat som tilltalar dagens patienter menar Wallgren i "Den skapande aktiviteten" (2006). I början av detta millennium har det skett en kunskapsförst efter gamla hantverkstekniker och detta gäller såväl ung som gammal menar Snidare (2005) som skriver om konstantverk i Sverige. Många vill inte längre följa gamla mönster experimentlusten är stor.

1.7 Meningsfullheten med hantverk

Utmärkande för människan som varelse är att hon har en stark önskan av att göra och använda ting men tingen påverkar och utvecklar även sina skapare och användare (Csikszentmihalyi & Rochberg-Halton, 1981).

Hantverk kan vara en kulturhandling som engagerar hela människan och gör att man känner att man finns och är delaktig i samhället (Bruce & Borg, 1993; Fidler & Velde, 1999).

Deltagande i hantverk kan både skapa social samvaro och utföras i grupp eller göras ensamt (Fidler & Velde, 1999). Att delta i hantverksaktiviteter möjliggör för personer med livshotande sjukdomar att åter aktivt engagera sig i livet fastän det håller på att ta slut.

Kulturella ideal och värden samt sociala relationer kan då bibehållas (La Cour et al, 2005).

Att lära sig att bemästra det jag ser och tar på kan hjälpa mig att bemästra vad jag tänker och känner. Hantverk ger tillverkaren en känsla av kontroll över sitt liv. Det ger möjlighet att styra över hela processen till färdig produkt (Fidler & Velde, 1999).

Processen kräver att personen blir intimt engagerad i materialet vilket är en multisensorisk upplevelse. Detta sensuella engagemang i material är en kontrast till mångas liv idag (Fidler & Velde, 1999). Enligt en studie är en bra variation av meningsfulla uppgifter och stimuli nödvändiga för att hjälpa hospitaliserade personer att förändra sitt beteende (Parent, 1978).

Människan har en inre drift att tillverka och lämna bokmärke efter sig. Hantverk bär på budskap om personen som gjort det och att den finns. Det tillåter hantverkaren att lämna bitar av sig själv och sin historia som produkten kan kommunicera med brukaren eller betraktaren (Fidler & Velde, 1999). Valet av material, process, verktyg och det färdiga resultatet är alltsammans fyllt av symboler. Materialens egenskaper kan spegla våra temperament. Även processen ger möjlighet att avreagera sig, uttrycka känslor och önskningar, skapa idéer, kommunicera eller fly undan sociala regler. Att tillverka är rollskapande och hantverkarens roll kan till och med vara statushöjande. Enligt Model of Human Occupation (MOHO), en arbetsterapeutisk modell som förklarar vad som motiverar en persons val av aktiviteter, påverkar roller även en människas självkänsla och identitet (Kielhofner, 2002). Själva hantverksprocessen resulterar i en slutprodukt som kan framkalla stolthet vilket i sig också är rollskapande (Fidler & Velde, 1999). Många yrken innehåller hantverk och vissa hantverk är starkt förknippade med könstillhörighet (Fidler & Velde, 1999).

Hantverk tillåter kreativitet (Fidler & Velde, 1999). Den kreativa personen är inte bara i kontakt med sig själv utan också med dem omkring henne. Personen kan då lättare förstå sin situation och sina möjligheter. När det är något man inte förstår så fyller fantasin tomrummet och gör det svårförståeliga och till och med det orättvisa man har varit med om meningsfullt. Fantasi kan hjälpa personen att acceptera situationen (Atkinson & Wells, 2000).

Hantverksaktiviteter ger också utövaren möjlighet att koppla bort från lidande och vardagens bekymmer (Fidler & Velde, 1999).

Hantverk kan träna upp motoriska, kognitiva, perceptuella, emotionella och sociala förmågor. Olika hantverksaktiviteter erbjuder olika grad av dessa komponenter och det är bra om terapeuten kan föreslå någon som passar klienten och dess behov (Johnson et al, 1996).

1.8 Neurologiska skador samt aktivitet och delaktighet

Neurologiska skador innefattar bland annat stroke, MS, muskelsjukdomar, Parkinson och traumatiska hjärnskador. Hur skadan drabbar och hur personen kan återhämta sig är mycket olika även inom de olika sjukdomsgrupperna (Aquilonius & Fagius, 2000). Fysiska, psykiska och kognitiva funktioner kan drabbas (Aquilonius & Fagius, 2000) och därmed förmågan till delaktighet och aktivitet (Turner et al, 2002). För många är det också en traumatisk händelse som kan göra personen deprimerad (Aquilonius & Fagius, 2000; Turner et al, 2002). När det

gäller stroke är emotionella reaktioner vanliga efter insjuknandet, som depression, ångest och gråt. Extrem trötthet förekommer också ofta liksom irritabilitet och aggressivitet samt smärta (Socialstyrelsen [Sos], 2006).

WHO:s International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF) har delat in begreppet hälsa i huvudgrupperna kroppsfunction och struktur, aktivitet samt delaktighet. Klassifikationens svenska titel är Klassifikation av funktionstillstånd, funktionshinder och hälsa (Socialdepartementet, 2003). ICF ålägger hälso- och sjukvården att ha ett bredare perspektiv än det traditionella, som enbart har koncentrerats på domänerna kroppsfunction och struktur. Arbetsterapi har i randomiserade studier däremot visat ge både ökad aktivitet och delaktighet står det i Nationella Riktlinjer för strokesjukvård 2005 (Sos, 2006).

Enligt Turner et al. (2002) kan patienten många gånger inte föreställa sig att de kan prova eller lyckas med en aktivitet. Därför är det viktigt att de får tillfälle att pröva den under rehabiliteringen. De flesta som drabbas av stroke är oförmögna att återvända till arbete på grund av skadornas allvar. Fritidsintressen är ännu viktigare för dessa personer för att känna delaktighet i samhället. De kan kompensera för dålig status på grund av arbetslöshet, ge en ny livsstil samt uppmuntra till strävan efter nya mål. Aktiviteter ger dagen eller veckan kvalitet och kan skapa mening och välmående i livet. Dessutom kan de lätta anhörigas börda. Om gamla aktiviteter inte längre kan utföras eller om de väcker för mycket negativa känslor kan nya introduceras. För en del är social samvaro viktigast och för andra kreativitet eller att få lära sig något nytt enligt Turner et al. (2002). Minskat deltagande i fritidsaktiviteter är vanligt efter stroke enligt många studier (Turner et al, 2002; Sos, 2006). För närvarande finns ett begränsat vetenskapligt underlag om effekten av rehabilitering inom fritidsområdet men en liten studie visade en ökning av deltagande i fritidsaktiviteter efter specifik fritidsrehabilitering (Sos, 2006). Socialstyrelsen poängterar att det yttersta målet för rehabiliteringsarbetet inte nödvändigtvis är återgång till arbete eller dylikt utan kan vara en för personen ifråga ökad livskvalitet (Sos, 2000).

1.9 Dagverksamhet

Socialnämnden i varje kommun ska verka för att människor som av fysiska, psykiska eller andra skäl möter betydande svårigheter i sin livsföring får möjlighet att delta i samhällets gemenskap och att leva som andra enligt socialtjänstlagen 5 kap 7 §. Socialnämnden bör

genom hemtjänst, dagverksamheter eller annan liknande social tjänst underlätta för den enskilde att bo hemma och att ha kontakt med andra (3 kap 6 §). Den som inte har rätt till daglig verksamhet enligt LSS, Lag (SFS 1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade, kan prova att söka sysselsättning enligt Socialtjänstlagen (SFS 2001:453). Socialstyrelsen slår i sina Nationella Riktlinjer för strokesjukvård 2005 fast att sjukvård och kommuner ska samverka så att en ”välfungerande vårdkedja” skapas. Förutom medicinska problem ska även problem kring funktion, aktivitet och delaktighet beaktas. Behovet av långsiktiga insatser lyfts fram liksom behovet av utbildad personal runt personer som drabbats av stroke (Sos, 2006). För personer med förvärvade hjärnskador lyfter Socialstyrelsen fram behovet av dagverksamheter och rekommenderar att tillskapandet av dessa ska prioriteras. Under mycket lång tid efter skadan sker en återhämtning. Därför är insatserna, efter akutsjukvården och den omedelbara rehabiliteringen, av mycket stor betydelse (Sos, 2005).

Studier i upplevelser av hantverksaktiviteter hos psykiskt funktionshindrade är sällsynta och ännu färre finns inom somatisk verksamhet. Wallgren (2006) menar att arbetsterapeuter behöver mer evidensbaserad praktik för att bevisa hantverkets betydelse. Har dessa människor ett behov av hantverk i sin vardag? Hur viktiga är kreativa aktiviteter där hand, form och färg är huvudingredienser för dessa personer?

2 Syfte

Syftet med uppsatsen var att undersöka hur personer med neurologiska funktionshinder upplever meningsfullheten med hantverksaktiviteter.

3. Metod

För att uppnå syftet valdes det kvalitativa tillvägagångssättet intervju som arbetsmetod.

3.1 Beskrivning av verksamheten

En dagverksamhet i södra Sverige där olika hantverksaktiviteter förekommer jämsides med andra aktiviteter kontaktades. Dagverksamheten, som härmed kallas V, är öppen för individer med fysiska funktionshinder i åldern 18-65 år. Deltagare har exempelvis drabbats av stroke, traumatiska skador, MS, de har medfödda skador eller lider av kronisk värk. Gemensamt för dem är att de inte kan arbeta och att de inte omfattas av LSS lagen när det gäller daglig sysselsättning. V har öppet måndag till fredag och deltagarna får ett individuellt tidsschema utifrån deras önskemål och förutsättningar och de får delta så länge de vill. Vs övergripande mål är att utgöra en hälsofrämjande miljö och verka för personlig utveckling hos deltagarna och som metod används social samvaro, kommunikation och meningsfulla aktiviteter. 60 deltagarplatser finns och V har cirka 40 studiecirklar på gång under veckan. Deltagarna bestämmer sig för sina kurser varje månad och byte av kurser sker i månadsskiftet för dem som vill. Storleken på grupperna varierar men de flesta grupper består av 4-8 personer. De allra flesta kommer 2-3 dagar i veckan, hela eller halva dagen. Medelåldern är 44 år och 1/3 är män.

3.2 Urvalskriterier

Ca fyra personer var beräknade att ingå i studien. Vid kvalitativa intervjuer där många faktorer spelar in anser Trost (1997) att fyra till fem är lagom, annars blir det inte överblickbart. Tidsbrist var en annan faktor som begränsade antalet. Kravet var att deltagaren skulle ha en neurologisk skada samt att de skulle klara intervjusituationen det vill säga ha god verbal uppfattnings och uttrycksförmåga. En önskan delgavs arbetsterapeuten om att varierade kön och åldrar skulle kunna delta. Personen skulle också ha deltagit i hantverksaktiviteter i minst åtta veckor för att det skulle kunna utläsas vad den gett för konsekvenser i livet. Det behövde inte vara samma typ av hantverk hela tiden. Studiens huvudpersoner fick styra vilka hantverksaktiviteter som skulle komma att beskrivas. Hantverket skulle ha inriktningen mot nyttoprodukter och ett estetiskt värde där form och färg och att skapa med händerna skulle ingå i aktiviteterna. Matlagning, trädgårdsskötsel samt rena reparationsarbeten uteslöts ur studien. Trädgård därför att det räknas som en egen terapiform samt matlagning för att det hör till gruppen egenvård och handlar om grundläggande fysiska behov. Med rena reparationsarbeten menas här att återställa något till ursprungligt skick och där ges det inte så

mycket utrymme till eget uttryck. Aktiviteten skulle inte ha som primära syfte att lära klienten ett hantverk som den skulle kunna försörja sig på.

3.3 Metod för insamling av data

För att få en förståelse för deltagarnas erfarenheter användes intervju som datainsamlingsmetod i denna pilotstudie (Kvale, 1997). Baserad på studiens syfte utvecklades ett verktyg, en egenkonstruerad intervjuguide, som användes som stöd vid intervjun. Se bilaga 1. En semistrukturerad intervjuguide möjliggör att fler oförutsedda faktorer kan bli synliga och personen kan bli mer benägen att berätta. Samtidigt hålls en struktur så att inte intervjun flyter ut i något utanför ämnet. Ett antal följdfrågor fanns förberedda i fall respondenten skulle tappa tråden eller inte kunna svara på huvudfrågan (Patel, 2003). Denna informella intervjuform ger möjlighet till flexibel och öppen kommunikation (Kvale, 1997). En blandning av öppna och mer slutna frågor gör det möjligt för den intervjuade att ibland kunna berätta mer fritt och ibland få svara på enklare frågor. Intervjuerna spelades in på band så att koncentrationen kunde bibehållas och inte avbrytas av antecknandet (Patel, 2003).

3.4 Procedur

Sex deltagare valdes ut med hjälp av verksamhetens arbetsterapeut, vilken också var verksamhetschef, efter vissa kriterier det vill säga urval baserat på personlig kännedom. Icke slumpmässiga metoder är lämpliga när populationsparametrarna inte är kända eller där tillgången på ett stort antal individer inte är möjligt (DePoy & Gitling, 1999).

Arbetsterapeuten hade fått skriven information att dela ut till dessa. Alla ombads att svara genom att lämna tillbaka svarstalongen i ett slutet kuvert till arbetsterapeuten och de som var intresserade fick skriva under denna. Detta för att inte påminnelsebrev skulle behöva skickas ut. Arbetsterapeuten, som inte fick veta svaren, ansvarade för att de skickades till undertecknad. De tillfrågade blev på så sätt något mer anonyma så att de inte skulle känna sig pressade att delta eller att de måste svara fördelaktigt för verksamheten. Samtliga tillfrågade visade sig vara positiva till att delta så arbetsterapeuten behövde inte fråga fler. Dessa kontaktades per telefon så att tid och plats kunde bokas för intervjun. En intervju fick dock ställas in på grund av sjukdom. En annan utfördes men sållades sedan bort eftersom personen inte hade deltagit i en hantverksaktivitet enligt kriterierna. Båda är så kallat internt bortfall. Intervjuguiden hade förberetts innan intervjun (Kvale, 1997). En inspelad provintervju

gjordes innan intervjuerna för att testa bandspelare och höra hur det lät och hur frågorna kunde uppfattas. Det resulterade i att vissa frågor förenklades för att göra dem lättare att förstå och någon lades till. Intervjuerna tog mellan 30 min och 1 timme och samtliga hölls, efter deltagarnas önskemål, i verksamhetens lokaler. Alla hade fått välja var de ville att den skulle ske vilket Trost föreslår (1997). Två intervjuades ena dagen och tre den andra. Författaren fick även vara med under en hantverkskurs i blommor och en kaffepaus.

3.5 Analys av informationen

Materialet bearbetades fenomenologiskt, det vill säga individens upplevelser var i centrum. Efter varje intervju gjordes en preliminär analys enligt (DePoy & Gitling, 1999), i femton minuter där tankar och reflektioner antecknades. Dessa redovisas som några av underfrågorna i intervjuguiden. Se bilaga 1. Intervjuerna har sedan avlyssnats och skrivits ner ordagrant enligt Kvale (1997). Intervjuerna lästes igenom flera gånger och viktiga nyckelord och fraser markerades. Ett schema med alla respondenter sammanställdes med preliminära teman som framgick efter varje intervju och efter genomläsningen. Vissa kategorier kunde slås samman i större kategorier och andra sållades bort eller tillkom. Utifrån detta gjordes en ny sammanställning där viktiga fraser och sammanfattande förklaringar skrevs ner från alla respondenterna under varje kategori. Denna reducerades till en mer sammanfattande text bestående av tre kategorier innehållande underkategorier. Vid analyseringen togs även hjälp av de intryck som deltagandet vid hantverkskursen och kaffepausen hade gett. Intervjuguiden hjälpte också till vid kategoriseringen. Huvudkategorierna visas i tabell 1.

Tabell 1, De tre huvudkategorierna.

Huvudkategori	Innehåll
Upplevelser under hantverksaktiviteterna	Både för sin egen skull och för att få en förståelse för vad förändringar berodde på var det viktigt att ta reda på hur aktiviteterna upplevdes under tiden de utfördes.
Förändrade upplevelser efter hantverksaktiviteterna	Detta innefattar både kort- och långsiktiga förändringar av personen, aktiviteter och upplevelser i vardagen som helhet
Hantverksaktiviteternas betydelse	För att kunna bena ut vad som berodde på just hantverksaktiviteterna var det viktigt att ta reda på dessa samt även miljön och andra aktiviteters betydelse.

3.6 Etiska överväganden

Verksamhetschefen, som också var verksamhetens arbetsterapeut, godkände studien. Ansökan om etisk granskning skickades till Vårdvetenskapliga Etiska Nämnden VEN, för rådgivande yttrande, presidienummer VEN A66-06. I brev till arbetsterapeut/verksamhetschef och deltagare gavs försäkran om att materialet skulle hanteras konfidentiellt och ingen deltagare skulle kunna identifieras i det färdiga arbetet. Respondenterna informerades om att de när som helst kunde avbryta intervjun utan förklaringar eller konsekvenser för dessa och deras fortsatta deltagande i verksamheten. Allt skrivet material och bandinspelningar förvarades inlåst och förstördes efter det att uppsatsen godkänkts.

4. Resultat

Fem personer deltog i studien men en sällades bort. De kvarvarande respondenterna bestod av tre kvinnor och en man och alla var mellan ca 25-50 år. Alla hade skiftande neurologiska skador som påverkade ork, motorik och gångförmåga och två satt i rullstol. Samtliga hade deltagit i Vs hantverkskurser mellan 2,5 och 6 år och gick vid tillfället för intervjun 2-5 dagar i veckan på olika aktiviteter där vissa respondenter hade deltagit i verksamheten i omgångar. De hantverkskurser som de hade deltagit i var: blomkurs, snickeri, keramik samt något som kallas "hantverkstan". I hantverkstan görs bland annat följande: decoupage, korttillverkning, målning av föremål, sömnad, broderi, tovning, stickning, virkning, smycketillverkning, trådtjack, mosaik, montering av Panduro-pyssel samt batik. Alla hade även gått eller gick samtidigt andra aktiviteter som avspänning, gymnastik, bowling, matlagning, bakning, vardagsekonomi, data, laga lättlunch, engelska, högläsning, sällskapsspel, måleri samt grafik. De flesta kurser var 1,5 tim långa. Citaten som presenteras är ibland något förkortade.

4.1 Upplevelser under hantverksaktiviteterna

4.1.1 Allmänt

Samtliga uppskattade hantverksaktiviteterna och alla upplevde hantverket som roligande och harmoniskapande samt roligt. Tre sa spännande och en av dessa nämnde ordet lycka.

”Ja jag känner mig mycket i topp för att jag kan göra sån grej som jag får själv välja vad jag vill göra.”

Känslan av att ha fått göra själv och bestämma själv var viktigt för alla.

”Vad jag känner? Att jag gör nåt självt alltså. (paus) Att jag kan osså. (litet skratt/pust). Att jag ändå får ha hjälp men det är ändå jag som säger att den där blomman skall sitta där och. Jag trodde ju inte att jag klarade av det Jag känner mig mer jag duger nu jag med nu.”

Ingen upplevde att minnen eller speciella tankar dök upp under tiden.

”Jag tänker ju på hur det skall se ut.”

Två uttryckte aktiviteterna spontant som ett arbete. Ytterligare en att hon blev bättre och lärde sig något som hon kanske skulle få användning för och lära ut. Det kan tolkas som utbildning.

4.1.2 Resultatets betydelse

Alla ville att det var mycket viktigt att det blev resultat av det de gjorde för att det skulle kännas meningsfullt. Att bara göra för nöjes skull var inte intressant.

”Nä jag vill ha resultat. Vill det skall synas att jag har gjort något. Det är jätteviktigt.”

Att resultatet blev lyckat var viktigt för alla.

Alla upplevde att det var viktigt att få med sig resultatet hem.

”...att jag blir stolt att visa upp det hemma alltså!”

Två ville ha det framme hemma så att det syntes. Vad de övriga två tyckte framkom inte. En person berättade att det som den skapade hemma inte var intressant när det väl var färdigt utan slängdes undan och personen satte genast igång med en ny produkt.

4.1.3 Känsla av delaktighet och egen historia

Alla tyckte att den sociala gemenskapen och kursledarna var viktigaste orsaken till att de deltog. Alla tyckte det var betydelsefullt att få ge bort saker de hade gjort och en av dessa ville kunna hjälpa andra i nåt hantverk. En gav bort det mesta men tvingade sig till att ha kvar vissa saker och känna sig stolt över dem. En ville dock spara hantverk som hade gjorts på V som minne och gav hellre bort sånt som hade gjorts hemma. Alla hade gjort hantverk innan men bara en i den formen som de gjorde nu. Åtminstone en person hade släktingar som var hantverksintresserade.

4.1.4 Slumpens betydelse

Tre tyckte att slumpen var viktig och spännande samt att den gav dem sätt att se möjligheter. En av deltagarna berättade ingående och engagerat om en inredning som denne varit delaktig i och som blev lyckat delvis med hjälp av slumpen.

En person tyckte om att planera mycket i hantverksaktiviteten liksom i sitt liv och tyckte också att resultatet brukade bli som planerat. Slumpen verkade inte så viktig för denne.

4.1.5 Koncentration

Två kunde inte prata under tiden de utförde hantverksaktiviteten. De behövde koncentrera sig och ville inte bli störda eftersom det tog tid för dessa att komma in i aktiviteten igen. De andra två tyckte om att prata under tiden eller emellanåt.

4.1.6 Avledande

En verkade ha behov av att få avlastning från tunga tankar.

”Jag har lite känslor ibland, morsan och farsan finns inte i livet det tänker jag på ibland. Man måste se nåt helt annat.”

4.1.7 Behov av att uttrycka sin person

Bara en hade ett uttalat behov av att uttrycka sina känslor i en hantverksaktivitet. En annan hade haft ett sådant behov tidigare i sitt liv men upplevde inget nu.

”...När jag gör det hemma ja... Det känns rätt skönt för i och med att jag går där hemma själv, man kan ju inte kasta grejer omkring sig... Jag har ju lärt mig det att jag kan ju inte bära på allt det har jag ju gjort så många år det orkar jag inte göra längre.”

4.2 Förändrade upplevelser efter hantverksaktiviteterna

4.2.1 Omedelbara upplevelser efteråt

Alla nämnde glädje, två stolthet, och två att de slappnar av efteråt.

”Ja jag slappnar jag av. Då har jag gjort mitt idag. Känner mig bra och glad och... inte hem och deppa.”

Alla blev trötta eller mycket trötta efteråt men upplevde det som positivt.

”Den (vardagen) har blivit mycket mera meningsfull. Nu kan jag känna mig trött när jag kommer hem, trött på ett annat vis va i och med att jag har varit iväg och jobbat va. Innan var det ju trötthet för man inte gjorde nånting ...

Katharsisk (renande) känsla upplevdes av den personen som hade fått avreagera sig i hantverket och som utfördes hemma.

”Det kan kännas befriande. Man känner sig tömd! Klar på ett annat vis.”

4.2.2 Själsliga förändringar

Samtliga sa att de hade blivit styrkta av gemenskapen och tre hade blivit gladare som personer sedan de hade börjat på verksamheten. Självförtroendet hade ökat från lite till mycket hos samtliga.

”Ja mer självförtroende. Och ja. Man litar mer på sig själv och att jag kan jag också ...”

Tre antydde att de inte hade mått så bra då de kom dit första gången.

En av dessa ansåg sig ha blivit en bättre person en annan av dem en ny människa.

Tre menade att det var viktigt med utmaningar och en av dessa att den behövde större hela tiden. Två uttryckte att de vågade göra andra saker utanför verksamheten på grund av kurserna. Båda gjorde heminredning hemma och en av dessa deltog även i andra aktiviteter.

”Jae, det har ju alltså det har ju släppt att jag vågar göra saker och ting idag. Eh be om hjälp, det var ju lite svårt att göra...”. ”Jag vågar göra massor av blomarrangemang hemma. Jag vågar sätta ihop alltså gardiner och blomkrukor och sånt hemma, får mer inspiration till såna grejer. Välja färg på väggarna o. Jag är mycket tacksam för V.”

En trodde inte att kurserna hade gett denne ökat mod att våga nya utmaningar. Den personen hade gått samma kurser sedan starten och ville heller inte pröva nya kurser utan ansåg sig nöjd med det.

4.2.3 Kroppsliga förändringar

Två uttryckte spontant att armarnas och händernas funktion hade förbättrats på grund av hantverksaktiviteten och en att ögat förbättrats. Vad de andra tyckte kom inte fram.

”...jag har sett nu att jag som sagt träning att jag tränar ögat och motoriken, mina händer, allt det...”

4.2.4 Förändringar i aktivitetsmönster/-repertoar i vardagen utanför

En person upplevde inte att hennes aktiviteter förändrats hemma men den som alla andra tyckte att vistelsen på V påverkade hur de upplevde sin vardag när de kom hem.

Respondenten nämnde dock att den ibland umgicks med deltagare på fritiden som alla de övriga i undersökningen.

Tre gjorde hantverk hemma också. Den fjärde tyckte att det räckte eftersom den var på V fyra dagar i veckan och blev ganska trött efteråt. Två gjorde blomsterarrangemang, en pysslade med pärlor och målade saker samt två hade vågat inreda sina hem. Aktiviteterna hade även smittat på andra aktiviteter.

”Ja ibland går jag och grannfrun till biblioteket vi brukar gå på föreläsningar på biblioteket. Det har jag inte gjort innan. Pysslar med min syster när hon kommer och kören den har jag intresserat mig för tidigare ... Så jag tycker jag har blivit piggare på saker och ting.”

Alla hade förändrat sitt aktivitetsmönster mer eller mindre och alla upplevde att vardagen hade blivit roligare.

”Måste ha kul. Det lyfter upp hela dagen osså.”

4.2.5 Sociala relationer som har förändrats

Tre tyckte att deras sociala relationer utanför förbättrats och alla umgicks även med kursdeltagare någon gång på ”fritiden”.

”Ja då kör jag hem med grejerna och så kan jag köra hem till nån annan och bara för att prata lite. Innan ville jag gärna isolera mig. Jag har en sån där elmoped nu så jag kan ju ta mig till folk.”

En berättade att den hade fått nya vänner och kommit ifrån destruktivt sällskap och levnadsstil på grund av vistelsen på V. Personen umgicks inte med det gamla umgänget längre och mådde mycket bättre för det. Personen berättade att den kunde lita på folk nu.

En annan berättade att den inte alltid behövde träffa mer folk efter vistelsen på V eftersom den redan hade fått sitt sociala behov tillfredsställt den dagen.

4.2.6 Brist på mål eller sätt att se möjligheter

Endast en person hade haft ett mål från början och det kvarstod fortfarande. De övriga hade inga andra än att få fortsätta verksamheten och ta en dag i sänder.

”Jag har lite syfte, baktankar med att göra, att hjälpa andra människor ... Men det har inte blivit så ännu. Men det vet man ju inte...”

4.3 Hantverksaktiviteternas betydelse

4.3.1 Självvalda aktiviteter

Alla hade valt aktiviteterna i samråd med personal och blivit uppmuntrade att prova vissa av dessa. Alla hade inte varit intresserade eller vågat om inte personalen och deltagarna stöttat varandra men samtliga var självvalda.

4.3.2 Aktivitet som har betytt mest på V

De aktiviteter som betytt mest var hantverk på delad första plats av tre och första plats av en. De anledningar som gavs var att de var för en själv, att personen fick göra nåt och känna att den kunde, att personen fick avreagera sig och att det var roligt samt att hantverk betyder mycket för den personen.

”Sällskapsspel och hantverk är lika viktiga.”

”Datan och blommorna, matlagning. Ja för att jag kan avreagera mig på dom men ändå på ett snällt sätt. Ja du vet det är ju så himla roligt med blommor och man kan ju få jättefina grupper för ingenting som man får ge hur mycket som helst för ute. Och sen så blommorna det var ju mer för mig själv.

”Hantverksaktiviteter. Att jag får göra nåt och att jag får känna att jag kan.”

”Hantverk betyder mycket för mig. Jag tycker om att pyssla.” (Personen pratade mycket om andra aktiviteter också och hur viktigt det var att få tänka i de olika aktiviteterna).

4.3.3 Största anledningen till att vilja delta

Samtliga svarade tveklöst att den sociala gemenskapen var viktigaste orsaken men också att aktiviteterna var viktiga.

”Nä man får ju inspiration av andra och att man vågar ju mer alltså. Nä jag tycker det är inspirerande här. Pushar på varandra. Både jag och fler jag vet behöver det, kom igen, nu försöker vi.”

Alla uttryckte att det var viktigt att träffa andra i samma situation eftersom de inte kände sig annorlunda då. Alla kände sig accepterade här.

”Vi pratar inte sjukdomar här och ingen ser konstigt på hur du äter”

Fyra skulle inte ha möjlighet att umgås med andra i samma situation på annat sätt. Minst en av dessa skulle idag inte kunna göra aktiviteterna hemma utan hjälp.

4.3.4 Saknar

Alla var mycket nöjda med kurserna. Tre hade inget de saknade men en saknade snickeri och en annan arbetsterapi med paraffinbad och träning för den sjuka handen.

”... Men vävning och så det gör inget intryck på mig. Mer för kvinnor. Förr virkade jag men det gör jag inte nu det är inte mitt intresse längre så.”

5. Diskussion

5.1 Metoddiskussion

Kravet på att ha deltagit i hantverksaktivitet i minst 8 veckor berodde på att verksamhetens kurser är på fyra veckor i taget och efter det får deltagarna välja om de vill fortsätta eller delta i en annan kurs. Det var positivt att alla hade längre vana än så eftersom det ger större chans att se förändringar. Även fast diagnoserna skiftande fanns många funktionshinder som var gemensamma. Det var intressant att urvalet bestod av skiftande åldrar och kön. Det kan ge en antydning om hur ålder och kön kan spela för roll samt ge en bredd i resultatet. När urvalet är så litet kan dock inga generaliserade slutsatser dras enligt DePoy och Gitling (1999). Att arbetsterapeuten väljer ut deltagare kan vara en risk eftersom det kan bli de som har mest positiv erfarenhet av V, å andra sidan är alla där av egen vilja och skulle inte ha deltagit om inte V hade gett dem något. Bortfallet berodde på sjukdom och tidsbrist i det ena fallet och att urvalskriteriet inte var tillfredsställt i det andra. Det var synd att utesluta den andra manliga deltagaren men matlagning ingick inte i studiens kriterier.

Personerna var mycket tillmötesgående och generösa med sina svar. Alla ställde frivilligt upp på intervjun och verkade tycka att det var givande. En respondent ville till och med visa sitt hem efteråt och hur deltagandet hade påverkat vardagen och detta gjordes också. Det var också givande att få ha varit med om ett kurstillfälle efter intervjuerna samt en kaffepaus. Dessa tillfällen har gett författaren mer inblick i ämnet och vissa saker som sagts under intervjuerna har även författaren upplevt. En person var lite svårare att förstå stundtals på grund av talsvårigheter men genom att upprepa vissa fraser kunde viktiga synpunkter säkerställas och bekräftas. Att bandspelaren användes verkade inte påverka någon av respondenterna. Samtliga stannade kvar en stund efter att den stängts av och växlade några ord med författaren. Alla deltagare hade valt att intervjun skulle ske i Vs lokaler och den utfördes ostört i eget rum. Nackdelen med att använda dessa lokaler är att respondenterna blir mindre anonyma gentemot personalen. Eftersom bortfallet bara bestod av två deltagare visste ändå arbetsterapeuten i stort sett vilka som skulle ingå i studien.

Intervjuguiden var ett bra stöd och alla huvudfrågor ställdes till samtliga respondenter och underfrågorna användes flitigt. Några nya frågor dök upp och de handlade om färgers och rums betydelse, att våga och planeringsbehov kontra slumpen. Dessa finns också med i intervjuguiden som underfrågor. Se bilaga 1. Eftersom några frågor dök upp under intervjuerna har det inte framgått vad alla tyckte i dessa frågor i resultatet och det hade därför varit intressant att i efterhand ta reda på det. I intervjusituationen kom frågorna i den ordning som kändes lämpligt och då blev inte alltid frågan ställd ordagrant som den skrivits ned. Detta innebar att vissa frågor blev lite onödigt långa ibland. Fördel med långa frågor kan vara att personen får mer att välja bland. Nackdel är att de kan misstolkas eller att respondenten bara hör sista delen enligt Krag Jacobsen (1993). Ibland förstods inte frågan och den fick ställas igen. Detta att intervjua är en svår konst som kräver träning (Krag Jacobsen, 1993). Mycket information kom ändå fram hos alla vid upprepade frågor och följdfrågor eller till och med spontant. Risk finns att respondenterna svarat som de tror att intervjuaren vill höra svaren enligt Krag Jacobsen (1993). Eftersom respondenterna är måna om att få fortsätta verksamheten kan de också ha känt sig påverkade att svara på ett positivt sätt. En annan risk är författarens objektivitet. Eftersom författaren själv har en positiv attityd till aktiviteterna kan detta vara en risk för objektiviteten. Dessa åsikter har författaren försökt att inte medvetet delge deltagarna. Respondenterna har ändå svarat med långa målade beskrivningar och ofta spontant vilket ökar evidensen. För att ta reda på vad just hantverk hade för del i förändringarna var det viktigt att även studera andra aktiviteter betydelse och vad miljön

hade för inverkan och därför ställdes även sådana frågor. Det är ändå svårt att veta hur stor del hantverket haft i förändringarna men syftet var att ta reda på hur respondenterna upplevde deras betydelse.

Att bara en person intervjuar och analyserar har både för och nackdelar. Alla intervjuer ställs på någorlunda samma sätt och tolkas av samma person vilket ökar tillförlitligheten enligt Kvale (1997). Nackdelen är att en person lätt kan bli hemmablind och det kan vara bra att få en annans synpunkter och stöd vid intervjun och vid analyseringen. Det var mycket bra att få höra sig själv på band för att se hur frågorna hade kunnat påverka svaren. Att speciellt underfrågorna kan styra dem är en risk. Det var också spännande att avlyssna banden för nya tankar och information som inte hade uppfattats tidigare kom fram. Författaren har arbetat noggrant, inga uppgifter har heller förvanskats och analyseringen har redovisats tydligt.

5.2 Resultatdiskussion

Studien har gett svar på syftet att ta reda på hur individerna upplevde meningsfullhet med hantverksaktiviteterna och resultatet var mycket positivt. Samtliga upplevde glädje i hantverksaktiviteterna och personerna sade sig ha förbättrat självförtroende, livsglädje och flera hade även utvecklat kroppsfunctioner samt relationer med hjälp av hantverket. Nya aktiviteter och aktivitetsmönster hade också tillkommit utanför verksamheten för flera av deltagarna på grund av hantverket. Att ledarna var mycket viktiga för att aktiviteterna skulle bli lyckade kom det också fram i studien. Den sociala samvaron var dock största anledningen till att alla deltog. Resultaten stämmer bra med gamla och nya teorier (Atkinson & Wells, 2000; Bruce & Borg, 1993; Englund, 2004; Fidler och Velde, 1999; Hasselkus, 2002; Kielhofner, 2004; Wikström, 2003; Wilcock, 1998) samt forskningsstudier (Johansson & Nilsson, 2004; Lo & Zemke, 1997; La Cour et al, 2005; Parent, 1978; Scheerer, Cahill, Kirby & Lane, 2004; Den skapande aktiviteten, 2006). Det är ändå svårt att veta hantverksaktiviteternas del i dessa resultat eftersom hela verksamheten är ett helt koncept där enstaka bitar kan vara svåra att plocka ut. Naturligtvis kan även faktorer utanför verksamheten ha spelat roll. Det verkar ändå som om V har betytt oerhört mycket för alla respondenterna och att hantverksaktiviteter hade en stor roll i detta. Alla skattade hantverk som viktigaste aktivitet för dem eller på delad första plats.

5.2.1 Varför var aktiviteterna meningsfulla?

Förutom den omedelbara multisensoriska stimulansen har följande sju förklaringar tagits upp:

5.2.1.1 Att bli eller bara vara

Att ha känslan av att kunna bli något är viktig och om man inte har det så är känslan av att bara vara livsavgörande enligt Wilcock (1998). Tre vågade eller ville inte se långsiktigt framåt men alla hade det kortsiktliga målet att få komma dit varje vecka. Alla kände också att de förbättrades i det de gjorde. Hantverk är också identitetsskapande enligt Fidler och Velde (1999). Eftersom hantverk är en multisensorisk upplevelse har den stora möjligheter att engagera hela personen och göra att den kan leva i nuet menar Atkinson och Wells (2000). Detta är extra viktigt om personen inte kan eller vill se framåt.

5.2.1.2 Affektioner

Emotionella upplevelser i aktivitet och speciellt lyckliga sådana är viktiga för välbefinnandet enligt Lo och Zemke (1997). Minst tre kunde uppleva glädje eller lycka under hantverksaktiviteterna och en av dessa även ilska när den utfördes i ensamhet. Skratt och skämt är vanligt i gruppssammankomsterna kom det fram vid intervjuerna och vid de stunder skribenten var med på blomkurs och kaffepaus verkade det också så. För den person som hade katharsisk känsla av att göra ett hantverk var detta en helt ny upplevelse och personen kände en befriande känsla efteråt. Aktiviteterna tillåter också lek vilket kan vara en lustfylld flow-känsla. Alla bedömdes kunna känna flow i olika grad i hantverket. Detta är egna spekulationer dock. Ålder eller genus verkade inte påverka förmågan att känna flow för dessa deltagare.

5.2.1.3 Avledande

För en person verkade hantverket ha en avledande funktion eftersom denne tyckte det var viktigt att inte tänka på avlidna närstående. Att kunna koncentrera sig på något är viktigt för att kunna slappna av från tankar som gnager ibland enligt Fidler och Velde (1999). För de flesta eller alla de andra kan det säkerligen ha varit på samma sätt.

5.2.1.4 Harmoni

För en person verkar hantverket ha en harmoniskskapande funktion i första hand eftersom personen inte hade någon lust att pröva andra aktiviteter. Detta behöver inte vara en nackdel i sig bara personen mår bra men risken är att personen stagnerar eller går miste om upptäckten

av att den kan. Chansen att få uppleva flow kan därmed också minska enligt Csikszentmihalyi (1996). Kontrollbehov är större och rutiner viktigare när tillvaron känns osäker (Hasselkus, 2002).

5.2.1.5 Estetik

Estetik är en annan faktor som ger harmoni och den kan få personen att uppleva lycka enligt Wikström (2003) och kanske tom uppleva flow enligt Csikszentmihalyi (1996). Att de tyckte att sakerna de gjorde blev mycket fina kan tyda på att de hade stor behållning av den estetiska upplevelsen och att skapa skönhet. Bara en av respondenterna upplevde att färger påverkade den personen mycket samt att rummet hade betydelse för hur aktiviteten kändes. Personen var den ende som kunde beskriva att den hade förhållande till olika material. En annan respondent kunde få katharsiskt förhållande till hantverket och beskrev hur den kunde skapa ”arga” och ”mjuka” saker. Det kanske är svårt att själv veta hur färger och former, material och lukter påverkar om personen aldrig har reflekterat över det men de kan likväl påverka utan att tanken nått dit. De övriga två hade favoritfärger vilket kan tyda på att åtminstone färger påverkar dem. Estetik är ett sätt att få oss att förstå, leva ut och utveckla våra känslor enligt Atkinson och Wells (2000), Englund (2004) och Wikström (2003).

5.2.1.6 Autonomi

Känsla av kontroll är viktigt. Människan är i grunden en autonom varelse enligt Kielhofner (2004). Att få visa för andra och sig själv att man kan var viktigt för alla. Att det blir en produkt som är synlig är därför tacksamt. Att få ha tänkt ut lösningar själv och varit med i hela processen är viktigt för känslan av meningsfullhet (Wilcock, 1998). Därför är det viktigt vilka aktiviteter som erbjuds och att det inte består av ”legobyggen” som skall sättas ihop efter någon annans ritning. Wallgren i ”Den skapande aktiviteten” (2006) hade ersatt halvfabrikaten med helfabrikat och aktiviteterna var uppskattade enligt henne. En av deltagarna med förlamad arm tyckte att det var den som utförde aktiviteten trots att personen fick hjälp. Personen fick bestämma hur det skulle se ut. Aktiviteterna måste också vara tidsenliga enligt Wallgren i ”Den skapande aktiviteten” (2006) och Turner et al. (2002). Detta att själv få större frihet att påverka resultatet ger också möjlighet till skapande och lek. Ibland kan det ändå kanske vara bra med ”legobyggen” om personen känner sig stressad och viljen av alltför många alternativ och inte kan se möjligheterna med dem i förväg.

5.2.1.7 Delaktighet

Den sociala gemenskapen var den största anledningen till att alla deltog. Enligt Fidler och Velde (1999) kan hantverk göras ensamt eller i grupp. Några gjorde hantverk även i ensamhet. Aktivitet i sig kan ge en känsla av att tillhöra en grupp eller något större även om den utförs i ensamhet enligt Hasselkus (2002). Ibland kan en känsla av helhet till och med vara större då personen får vara ensam menar hon eftersom personen får tillåtelse att gå in i sig själv och uppleva självet. Spiritualitet ger också den känslan enligt Hasselkus. En av deltagarna hade hantverksintresserade släktingar och att göra hantverk kan tolkas som ett sätt för personen att känna delaktighet med dem. Den före detta snickaren saknade träverkstad. Att känna att man har en historia ger också det en känsla av delaktighet (Hasselkus, 2002).

5.2.2 Vad berodde förändringarna på?

Att våga pröva nya saker kan vara viktigt för att kunna ändra sin vardag eller upplevelsen av den. Personalen satsade mycket energi på att peppa deltagarna att pröva nya aktiviteter. Tre medgav att de vågade mer nu. Enligt Wilkock (1998) är det viktigt med förändringar för att vi skall kunna utvecklas och inte bli deprimerade eller förlora förmågor. Att förändras kan också bli ett behov för att inte bli uttråkad. Flow är vanebildande enligt Csikszentmihalyi (1996). Enligt systemteorin förändras vi i en ständig dynamisk process där görande ger ett resultat som påverkar nytt görande (Kielhofner, 2004). Att verksamheten sker i en trygg och lugn miljö är mycket viktigt och att gruppdeltagarna lärt känna varandra. En tillåtande atmosfär är viktig för att våga förändras enligt Englund (2004). Att känna sig accepterad av andra för den man är och att man är del av gruppen är viktigt. Att acceptera sina tillkortakommanden och se det friska inom sig så att man kan gå vidare och utvecklas är också viktigt (Kielhofner, 2004). En respondent hade kommit bort från en destruktiv miljö och livsstil på grund av verksamheten. Vi formas av den miljö vi befinner oss i enligt Kielhofner (2002). Små steg är viktigt för att kunna se förbättringar och möjligheter att utvecklas menar Turner et al. (2002). Arbetsterapeuter kan bryta ner aktiviteter i delar vilket underlättar när dessa skall läras in. Att deltagandet är frivilligt och att dessa känner att de har möjlighet att välja egna aktiviteter är viktigt för känsla av kontroll och meningsfullhet. Lekfulla omständigheter gör också att det inte blir så allvarligt om man misslyckas eftersom misslyckandena kan omprövas (Englund, 2004). Gruppaktiviteter i sig har en förmåga att påverka individen till förändringar menar Bruce och Borg (1993).

5.2.3 Synen på hantverket

Två nämnde verksamheten spontant som ett arbete. Om fritidsaktiviteter kan ersätta arbete för att få en meningsfull tillvaro är oklart. Det är vad vi tolkar i aktiviteten som är viktigt samt hur vi värderar arbete respektive rekreation och lek enligt Wilcock (1998). Att tolka en aktivitet som arbete, att man har något man måste göra, är kanske en nödvändighet för att känna sig betydelsefull i vårt samhälle. En deltagare pratade mycket om att hon lärde sig för eventuellt framtida bruk. En skolsituation där man lär sig något för framtida bruk, kan också tolkas som ett arbete enligt Persson et al. (2001). Enligt Csikszentmihalyi (1997) ger arbete mer upphov till flow eftersom rekreation ofta saknar mål och problem att lösa. För samtliga måste även det skapande i hantverket ha upplevts som lek och lek i sig är också nära besläktat med flow (Csikszentmihalyi, 1996). Genom leken kan man se möjligheter att lösa problem eller omvärdera en situation eller händelse enligt Englund (2004). Rekreation kan också ha upplevts. Hantverksaktiviteterna kan ha bidragit med att ge vardagen en sund blandning av aktiviteter och en struktur som dessa såväl som alla behöver enligt Wilcock (1998).

Traditioner är viktiga för vår känsla av sammanhang och delaktighet (Kielhofner, 2004). Alla hade fått intressen för nya hantverk på V utom en person som redan hade haft det innan. Det visar att man kanske inte måste ha intresset eller traditionen innan för att känna betydelsen av ett visst hantverk men det kan hjälpa till. Att få känna att man har en historia även via släktled tillbaka kan vara viktigt enligt Hasselkus (2002).

Det var intressant att en av de intervjuade deltagarna var man. Denne tyckte visserligen mycket om att pyssla men saknade snickeri. Eventuellt fanns visst behov av att ha mer manliga hantverksaktiviteter. Att hitta ”manliga” hantverk som inte kräver för mycket kraft och skicklighet kan vara svårt. Idag är det också få män som gör hantverk av estetisk karaktär. Denne mannen kanske var unik. Detta stöder dock Lindgrens och Sahlin Eliassons (2005) studie av rehabiliterande aktiviteter för strokepatienter där de flesta män behöver manliga eller könsneutrala aktiviteter men att undantag finns. Här ser man hur viktigt det är med roller enligt Kielhofner (2002).

Det var också spännande med de skiftande åldrarna. Att man kan finna nya intressen och mål oavsett ålder är spännande att se. Intressena var inte åldersrelaterade i undersökningen. Enligt Fidler och Velde (1999) samt Snidare (2005) kan hantverk uppskattas i alla åldrar.

5.3. Slutsats och nya frågor

Samtliga upplevde att de hade förbättrats på aktivitets- och delaktighetsnivå.

Hantverksaktiviteterna hade en rehabiliterande effekt trots att de utfördes på en dagverksamhet. Det visar vilken betydelse dessa dagverksamheter kan ha för att individen skall upprätthålla och förbättra sin hälsa och sitt välbefinnande. Detta kan ge en antydning till att det bör finnas ett behov hos många andra i samma situation att få praktisera dessa.

Eftersom det måste finnas aktiviteter som är meningsfulla för individen borde dessa aktiviteter även kunna erbjudas andra grupper i samhället. Intervjuresultatet kan dock inte generaliseras eftersom respondenterna var få och inte slumpmässigt utvalda utan valda efter tillgänglighet (Kvale, 1997). Dessutom kan man naturligtvis inte med säkerhet uttala sig om andra individgrupper. Mer forskning behövs som undersöker andra gruppers nytta av dem exempelvis män samt olika åldersgrupper. Vad estetik har för inverkan på människor är också oklart. Vilka aktiviteter passar idag? Att forska i upplevelser är viktigt eftersom men det är alltför lite utforskat.

Arbetsterapeutens roll har förändrats genom åren och fortsätter att förändras. Risk finns att hantverksaktiviteter som är genuint arbetsterapeutiska kan gå arbetsterapeuter ur händerna eftersom andra yrkesgrupper har börjat förstå kulturella aktivitetens betydelse i vården och vill anamma dessa. För att arbetsterapeuter skall kunna slå vakt om dessa aktiviteter behövs långsiktliga perspektiv från politiker och andra beslutsfattare samt att arbetsterapeuterna kan försvara dem med teorier och evidensbaserad praktik. Arbetsterapeuter borde få möjlighet att få praktisera aktiviteterna mer i sin utbildning för att känna sig säkra på dem. En arbetsterapeut kan naturligtvis inte vara expert på alla hantverk utan måste få möjlighet att specialisera sig och att få ta hjälp av annan personal. Annan personal kan naturligtvis göra mycket men det är en fördel om en arbetsterapeut leder arbetet eftersom dessa har en helhetssyn på hur aktiviteterna påverkar individen. Eftersom arbetsterapeuter har visat sig kunna förändra levnadsmönster hos olika riskgrupper i samhället och arbeta förebyggande bör denna yrkesgrupp ha en stor roll i framtiden. Studier har visat att arbetsterapeuter kan förändra vanor hos äldre "friska" samt individer i destruktiva ungdomsgäng till för dessa mer hälsosamma och meningsfulla (Clark et al, 1999; Snyder, Clark, Masunaka-Noreiga & Young, 1998). Meningsfulla aktiviteter är både målet och medlet för att nå dessa mål och hantverk borde ha en god chans att bli en meningsfull aktivitet för många individer.

Referenser

Atkinson, K., & Wells, C. (2000). *Creative Therapies A psychodynamic approach within occupational therapy*. Cornwall: Stanley Thornes.

Aquilonius, S-M., & Fagius, J. (Red.)(2000). *Neurologi* (3:e uppl.). Falköping: Liber.

Ambjörnsson, R., Bergom Larsson, M., Flatters, U., Krantz, L., Lundahl, G., Pleijel, A., Rosenberg, G., Thörn, K., & Tibbling, D. (2004). *Inspirerad av antroposofi*. Stockholm: Natur och kultur.

Bruce, M-A., & Borg, B. (1993). *Psychosocial occupational therapy: frames of reference for intervention*. Thorofare: SLACK Incorporated.

Christiansen, C., & Baum, C.(Eds). (2005). *Occupational therapy: Performance, Participation and Well-Being*. Thorofare: SLACK Incorporated.

Clark, F., Azen, S., Zemke., R, Jackson, J., Carlson, M., & Mandel, D., Hay, J., Josephson, K., Cherry, B., Hessel ., Palmer, J., & Lipson, L. (1999). Occupational therapy for independent-living older adults. *Journal of the American Medical Association*, 278, 1321-1326.

Csikszentmihalyi, M. (1996). *Flow: Den optimala upplevelsens psykologi*. Stockholm: Natur och kultur.

Csikszentmihalyi, M. (1997). *Living well. The Psychology of Everyday Life*. London: Phoenix.

Csikszentmihalyi, M., & Rochberg-Halton, E. (1981). *The meaning of things: Domestic symbols and the self*. Cambridge, MA: Cambridge University Press.

DePoy, E., & Gitling, L.N. (1999). *Forskning – En introduktion*. Lund: Studentlitteratur.

Drake, M. (1999). *Crafts in therapy and rehabilitation* (2nd ed.). Thorofare: SLACK Incorporated.

Englund, B. (Red). (2004), *Skapande och kroppsbaserade komplementära terapier*. Lund: Studentlitteratur.

Fidler, G., & Velde, B. (1999). *Activities: Reality and symbol*. SLACK Incorporated.

Friedland, J. (2003). Why crafts? Influences on the development of occupational therapy in Canada from 1890 to 1930. *Canadian Journal of Occupational Therapy, October, 70*, (4), 204-211.

Gruhl, K.L. (2005). Reflections on ... the recovery paradigm: should occupational therapists be interested? *Canadian Journal of Occupational Therapy, Apr; 72*, (2), 96-102.

Hasselkus, B. (2002). *The Meaning of Everyday Occupation*. Thorofare; SLACK Incorporated.

Holder, V. (2001). The use of creative activities within occupational therapy. *British Journal of Occupational therapy, Feb, 64*, (2), 103-105.

Johansson, L., & Nilsson, A. (2004). *Hur personer som insjuknat i stroke uppfattar vävning som aktivitet i rehabiliteringen*. (Kandidatuppsats 10 p.) Lunds universitet, Sektionen för arbetsterapi.

Johnson, C., Lobdell, K., Nesbitt, J., & Clare, M. (1996). *Therapeutic crafts. A practical approach*. Thorofare: SLACK Incorporated.

Kielhofner, G. (2002). *A model of human occupation*. (3rd ed.). Baltimore: Williams & Winkins.

Kielhofner, G. (2004). *Conceptual foundation of occupational therapy*. (3rd ed.). Philadelphia: F.A.Davis.

Krag Jacobsen, J. (1993). *Konsten att lyssna och fråga*. Lund: Studentlitteratur.

Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

La Cour, K., Josephsson, S., & Luborsky, M. (2005). Creating connections to life during life-threatening illness: Creative activity experienced by elderly people and occupational therapists. *Scandinavian Journal of occupational Therapy*, 12, (3), 98-109.

Lane, M.R. (2006). Arts in health care: a new paradigm for holistic nursing practice. *Journal-of-Holistic-Nursing*, Mar, 24, (1), 70-5.

Levine, R.E. (1987). The influence of Arts- and Crafts movement on the professional status of Occupational Therapy. *The American Journal of Occupational Therapy*, 41, 248-254.

Lindgren, C., & Sahlin Eliasson, M. (2005). *Några manliga klienters erfarenheter av arbetsterapiaktiviteter utifrån ett köns/genusperspektiv*. (Kandidatuppsats 10 p.) Karolinska institutet, Sektionen för arbetsterapi.

Lo, J-L., & Zemke, R. (1997). The relationship between experiences during daily occupations and subjective well-being measures: a pilot study. *Occupational Therapy in Mental Health*. 13, (3). 1-21.

Medin, J., & Alexandersson, K. (2002). *Begreppen Hälsa och hälsobefrämjande – en litteraturstudie*. Lund: Studentlitteratur.

Parent, L.H. (1978). Effects of a low-stimulus environment on behavior. *The American Journal of Occupational Therapy*, Jan, 32, (1), 19-25.

Patel, R. (2003). *Forskningsmetodikens grunder: att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. (3e uppl.). Lund: Studentlitteratur.

Persson, D. (2001). *Aspects of Meaning in Everyday Occupations and its Relationships to Health-related Factors*. Lund: Studentlitteratur.

Persson, D., Erlandsson, L-K., Eklund, M., & Ivarsson, S. (2001). Value dimensions, meaning and complexity in human occupation – a tentative structure for analysis. *Scandinavian Journal of Occupational Therapy*, 8, 7-18.

Scheerer, C., Cahill, L., Kirby., K., & Lane, J. (2004). Cake decorating as occupation: Meaning and motivation. *Journal of Occupational Science*, aug; 11, (2), 68-74.

SFS 1993:387. *Lag om stöd och service till vissa funktionshindrade*. Stockholm: Socialdepartementet.

SFS 2001:453. *Socialtjänstlagen*. Stockholm: Socialdepartementet

Snidare, U. (2005). *Svensk slöjkonst*. Stockholm: Forum.

Snyder, C., Clark, F., Masunaka-Noreiga, M., & Young, B. (1998). Los Angeles street kids: New occupations for life program. *Journal of Occupational Science*, 5, 133-139.

Socialdepartementet. (2003). *Klassifikation av funktionstillstånd, funktionshinder och hälsa – svenska version av ICF*. Stockholm.

SoS- rapport. (2000: 04). *Om rehabiliteringsprocessen – innebörd och tillämpning*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen. (2005). *Rätt insatser i rätt tid till personer med hjärnskada?* Artikelnr 2005-109-30. Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen. (2006). *Socialstyrelsens riktlinjer för strokesjukvård 2005, medicinskt och hälsoekonomiskt faktadokument*. Artikelnr 2006-102-1. Stockholm: Socialstyrelsen.

Statens folkhälsoinstitut. (2005:23). *Kultur för hälsa en exempelsamling från forskning och praktik*. [www dokument]. <http://www.fhi.se>.

Tollén , A. (1993). *Nyttosyner på skapande aktiviteter och hantverksaktiviteter under åren 1949-1993*. (Uppsatsarbete.10 p. Inom ramen för fristående kurs i karaktärsämnet Arbetsterapi). Vårdhögskolan Örebro, Institutionen för arbetsterapi.

Trost, J. (1997). *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.

Turner, A., Foster, M., & Johnson, S.E. (2002). *Occupational therapy and physical dysfunction: principles, skills and practice*. (5 ed). Edingburgh, London: Churchill Livingstone.

Den skapande aktiviteten är på väg tillbaka. (2006, nr 6). *Tidskriften Arbetsterapeuten*, 1-15.

Wikström, B-M. (2003). *Estetik och omvårdnad*. Lund: Studentlitteratur.

Wilcock, A. (1998). *An Occupational Perspective of Health*. Thorofare, NJ: SLACK.

(Innan bandspelaren sattes igång inhämtades följande bakgrundsinformation):

Hur länge har du varit på V? Hur gammal är du? Du har en neurologisk skada. Kan du beskriva den kortfattat? Hur länge har du haft den?

(Efter de fetstilta huvudfrågorna finns följdfrågor).

- **Vilka aktiviteter har du deltagit i här på V?** Vad har de betytt för dig? Hur länge har du deltagit i dem? Vilka aktiviteter har betytt mest för dig här? Saknar du någon aktivitet?
- **Vad tänker och känner du när du gör hantverksaktiviteten? Hur upplever du aktiviteten efter att du gjort den?** (Lugnande, avledande, roande, avreagerande, upplevelser, nya idéer, lära sig nytt, social samvaro, minnen.) Vad är viktigast med aktiviteten? Vad betyder resultatet? Sociala upplevelsen? Vad betyder färger, material?
- **Hade aktiviteten gett dig något om du utfört den ensam?** Hur viktigt är det att göra den just här? Påverkar kursledaren hur den upplevs? Påverkar kursdeltagarna?
- **Påverkar det din vardag att du gör den här aktiviteten? Berätta.** Hur känner du dig när du går härifrån på dagarna? Vad gör du om och när du går härifrån och känner dig glad? Gör du aktiviteten hemma? Vad tänker du när du går hit?
- **Ditt sätt att se på dig själv och din situation har det förändrats sedan du började här?** (självbild / självförtroende / ändrat tänkande / insikt / se nya möjligheter/ relationer.) Vad beror det på? Har hantverket någon del i det?
- **Har du fått nya mål sedan du började här på V?** Hur ser du på framtiden? Har hantverksaktiviteter påverkat det?
- **Vad var din förväntan och erfarenhet innan du började med denna aktivitet?** Valde du den själv? Hade du sådana intressen eller erfarenheter innan du kom hit? Hade du något mål med aktiviteten?
- **Vad är speciellt med hantverk?** Har hantverk påverkat din vardag och i så fall hur mycket? Hade någon annan aktivitet påverkat den lika mycket/lite eller mer?
- **Vad hade du gjort om du inte var här?**
- **Har du något att tillägga som du tycker är viktigt?**